

értékek mellett elkötelezett, ám aggodalmait kritikusan megfogalmazó felelős magyar ember. A könyv záró fejezetei az amerikai politikai rendszert belülről ismerő, és a magyar helyzetet most már belülről is meg tapasztaló szakember vallomását és állásfoglalását tartalmazzák. Az üzenet világos: hitet tesz a regnáló politikai erők mellett, elvhűen és meggyőződéssel. Ludányi András tevékenyen kapcsolódik be a kisebbségi érdekvédelembe, bátran vállalja és felülírja korábbi politikai tévedéseit, és nemzetközi konferenciákon (is)

állást foglal, szakmai érvekkel alátámasztva, az Orbán-kormány politikája mellett.

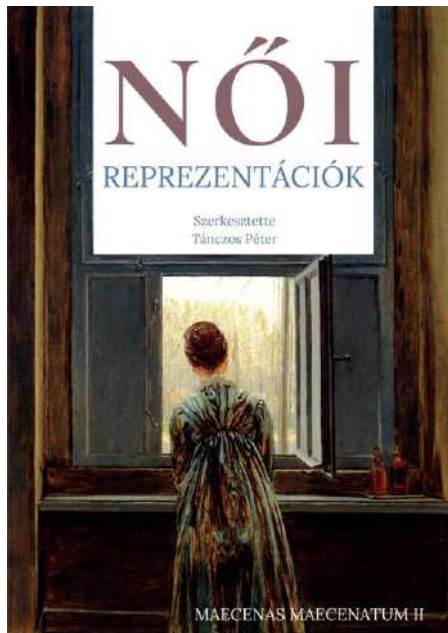
80 év nagy idő, különösen amikor önéletírás formájában tárul elénk, vegytisztán, hitelesen, emberi szerénységgel és szakmai alázattal. A Ludányi-memoár tartalmaz, érdemi adatokat tár elénk, személyes és történeti értékű adatokat. Azaz: értékes kordokumentáció. Minden bizonynyal széles körben is kedvező fogadtatásra talál.

Bujdosóné Dani Erzsébet
egyetemi docens,
Debreceni Egyetem

A női reprezentáció ezer arca

Női reprezentációk (Szerk. Tánczos Péter)

Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019, 202 oldal.

A kötet gerincét, ahogy a cím is mutatja, a női reprezentációk témája köré szerveződik, ahhoz valamilyen módon kapcsolódó tanulmányok, alkalmi írások adják, melyek egy laza gondolati ívben rendeződnek össze. Ennek következtében kifejezetten sokszínű és reprezentatív képet nyújtanak az adott tárgykörrel. A könyv szerkezetét meghatározzák a közös, gyakran újra és újra felmerülő szempontok – így a nevelés, a testiség, a szexualitás, a nők különböző szerepkörei és emancipációja, valamint a női identitás egyes tanulmányokban megjelenő problémái a kötet szétartó felvetéseit egységbe szervezik. A tanulmányok ezeket a kérdéseket

a filozófia, az irodalom és a képzőművészet, valamint a filmek világában elemzik. Ezen felül a „Genius Loci” című rovatban két további írás is található, melyek ugyancsak a nők helyzetével foglalkoznak kissé más, mondhatni közelebbi kontextusban. Végezetül a „De exhibitionibus” még három, rövidebb lélegzetvételű, szintén „helyhez kötött”, alkalmi írást vonultat fel.

Az első, „Nők a filozófiában” című egységet Séllei Nóra tanulmánya nyitja, melyben Mary Wollstonecraft *A nő jogainak védelmében* című 1792-es írását elemzi, a női test és „megtestesülés” szempontjából. A szövegben megtalálható elszórt megjegyzések segítségével járja körül a filozófus nő kifejezetten előremutató testfogalmát. Reflektál a szöveg keletkezésének idején meghatározó filozófiai-kulturális kontextusra, a kor ideális nőképére, mellyel szemben a gondolkodónó fellépett. Ugyanakkor ezen túl is lép a 20. századi fenomenológiai elméletek felé, főképp Maurice Merleau-Ponty témába vágó gondolatait használva fel a vizsgálódása során. A női test problematikája mellett a nevelés éppoly hangsúlyos, Wollstonecraft ebben látja meg a nők számára a fejlődés kulcsát – tehát a test és a szellem fejlesztése összekapcsolódik. A szerző erre hivatkozva utasítja el, hogy a gondolkodónó által felvázolt nőkép a kor maszkulinitás ideáljával lenne azonos. A nőknek női mivoltukban van szükségük a testi-lelki fejlődésre – ez a női mivolt viszont még mindig a házasságon belül, az

anya és a feleség szerepköreibe zárva jut érvényre, igaz ezzel egy sokkal kiegyenlítettebb kapcsolatot hozva létre a házastársak között.

A filozófusnőről kialakuló képet tovább árnyalja a következő tanulmány, ezúttal kifejezetten a nőnevelés kérdésére fókuszálva. Antal Éva Mary Wollstonecraft egy korai nevelésfilozófiai művét, a *Gondolatok a leányok neveléséről* című munkáját vizsgálja meg közelebbről, a diskurzusba ironikusan bevonva a műhöz mintául szolgáló nevelésteóriákat – főképp a locke-i és rousseau-i gondolatokat –, és az ezekből adódó visszasságokat. Az itt tárgyalt mű locke-iánus ihletésű, viszont a szerző hozzáteszi, hogy Wollstonecraft nem tud kapcsolódni a mintául szolgáló gondolkodó „nemlétező nőneveléséhez”. Ehelyett a sztereotípiákat igyekszik lehántani kora úrinőképéről – ennek negatív karaktere ellenébe az illetudó hölgy képét állítva. Az önművelés fontossága alárendelődik a feleség és anya szerepköreinek, a hangsúly a mértékletességre, az önuralom elsajátítására helyeződik – a nőknek Wollstonecraft ezen szövege szerint még elsősorban önkontrollra, a szenvedélyek elfojtására kell törekednie. Rámutat, hogy az „öntagadás” elsajátítása, a kijelölt határok elfogadása csak később válik negatívvá – itt még a jómodor és az erény eléréséhez szükségesek. Találó a tanulmány végén megjelenő hasonlat – a hangját kereső filozófusnő egyfajta féllény, kiméraszerű

figura, a nőnevelés későbbi koncepciójának kialakításával párhuzamosan ő maga is formálódik.

A következő tanulmány is Mary Wollstonecraft korából meríti anyagát, betekintést nyújtva egy, a filozófusnő által erősen kritizált gondolkörbe. Sós Csaba írásában a sade-i gondolatokat vizsgálja meg közelebbről, és a hírhedt márki világán keresztül egy sajátos nőképet tárva fel, a nemek indifferenciájáig jut. Ennek feltérképezése közben bepillantást nyújt a bűn nagyszabású konstrukciójának működésébe, különböző előfeltételeibe és jellegzetességeibe. A nemi kirekesztés felszámolásának gondolata is ezen, tehát a bűn abszolút kiterjesztésén keresztül válik levezethetővé. Az indifferencia egy ilyen közegben tényleg majdnem teljesen megvalósul – az egyetlen, gyakorlatilag csak vizuális megkülönböztető jegynek a nemi szervek különbsége tekinthető. Fellillant egy „harmadik nemet” is, a vénék csoportját, melynél a nemi szervek különbsége már nem lényeges – őket e helyett az élet és a halál szélsőséges megnyilvánulásai, azok váltakozása jellemzi. A szerző érzékletesen vezet végig ezen szövevényes rendszeren, viszont azt is világossá teszi, hogy a bűnnek ez a nagyszabású konstrukciója fenntarthatatlan – s nem csak a gondosan megépített gépezeten, hanem a börtönévek alatt Sade márki nézetein is megmutatkoznak bizonyos hajszálrepedések.

Tánczos Péter írásában Nietzsche ellentmondásos nőképébe nyújt betekintést, az *Így szólott Zarathustra* egy szakaszának néhány karakterisztikus mondata megvilágításával. Mindenekelőtt ismerteti Nietzsche nőikkel kapcsolatosan megfogalmazott különböző, gyakran egymásnak is ellentmondó gondolatait, az ezekre adott különböző megoldási javaslatokkal együtt. Viszont a megoldási javaslatok ellenében, itt a kétértelműség maga válik értékessé. A szerző megjegyzi, hogy Nietzsche a nők függő helyzetében épp a filozófiai életmód potenciáját fedezi fel. Ezzel mondhatni felmerül egy új, az eddigi szövegekben nem tárgyalt szempont, a nő és a filozófia, még inkább a nő és az igazság viszonyának kérdése, melyben egy termékeny, akár agonális viszonyrendszer és állandó kétértelműség mutatkozik meg, s melynek bemutatására a nagyobb hangsúly kerül.

A rovat utolsó tanulmányában Varga Rita a nemek közötti átmenet bemutatását végzi el Otto Weininger és Carl Gustav Jung meglátásainak párhuzamba állításával. Felteszi azt a nyitva hagyott kérdést, vajon miért vált olyan eltérővé e két gondolkodó megítélése a későbbiekben, ha nézeteik több ponton is analógiát mutatnak. Weiningerrel ugyanis napjainkban elítélő véleménnyel vannak a témával foglalkozók, ha egyáltalán ismerik a munkáit, de a meglátásaik közötti hasonlóság ettől eltekintve is kifejezetten érdekes lehet. Ahogy a „nemek átmenete” gondolat indikálja, itt a nemi polarizáció helyett

egyfajta spektrum-szemlélet válik uralkodóvá – végeredményben megkérdőjelezve, hogy létezik-e egyáltalán tisztán nő és férfi. Weiningerről szólva hangsúlyozza, hogy bár tényleg voltak kifejezetten éles, a mai szemmel megbotránkoztató kijelentései a nőkkel kapcsolatban, de nézetei saját korában nem emiatt keltettek felháborodást. Ismerteti a két gondolkodó elméleteit és hangsúlyozza a párhuzamokat. Ráadásul ezek ismertetésével rávilágít – a „női típusok”, melyekre az elméletek építenek, szintén kísérteties hasonlóságot mutatnak.

A következő rovat az irodalomban megjelenő női alakokról fest kifejezetten sokszínű képet. Ennek első darabjában Horváth Zsófia különböző meséket és bennük megjelenő női mesealakokat vizsgál meg közelebbről, rávilágítva a keresztény hagyományból eredő hiányos nőkép problematikusságára. A keresztény kultúrkörben nem találni reprezentatív ősanaképet a maga komplexitásában – a nő vagy szent, vagy bűnös, átmenet nincs. Egyrészt erre a patriarchális hagyományokból, és a kultúránkból kivészett ősanaképre, jobban mondva ennek hiányára vezet vissza a nők bizonytalanságát saját lényüket és lényegüket illetően. Másrészt ezzel a rosszul reprezentált ősanaképpel szemben állítja fel Baba Jaga sokkal összetettebb karakterét, bemutatva jellegzetes jegyeit, segítő és ártó szerepét. Érinti a különböző klasszikus meséket is, végül Angela Carter már inkább felnőtt-

teknek szóló meseátiratait prezentálva zárja a kört – az író nő többnyire a *Szépség és a Szörnyeteg*, valamint a *Piroska és a Farkas* elemeit használja fel, azokat új, kísérteties kontösbe öltöztetve. Ezekben a beavatás, a felnőtt szexualitásba való átlépés kerül a középpontba, mely mindig tilalomszegést és erőszakot rejt magában. Az írónőnél megjelenő karakterekben pedig fellelhetjük azt a kettősséget, kétértelműséget is, mely a keresztény kultúrkör hagyománya miatt kivészni látszott.

Valastyán Tamás *Zokszó és rejtjel* címmel Novalis egyik regényének Zulima nevű nőalakját veszi közelebbről szemügyre. Még pontosabban a rabnő és a főhős egymásra gyakorolt hatását és körkörös kapcsolatrendszerét tárja fel, melyben fontos szerep jut az egymásnak feszülő iszlám és a keresztény vallásnak is – ezzel pedig megjelennek az idegenség, az idegen kultúra és a nőiség különböző alakzatai is. A szerző jelzi, hogy a vallásokhoz szokásos módon társuló attribútumok a regényben felcserélődnek, általában az iszlámot harcos, míg a keresztényt panaszvallásként szokás aposztrofálni – ennek megfordításával válhat Zulima dala a panasz szavává, mely kulcsfontosságú szerepet kap. A karakterek találkozása mindkét fél számára meghatározó jelentőséggel bír – a lány megnyugvást lel Heinrich vigasztalásában, míg a főhős számára ez az esemény jelenti a költővé váláshoz szükséges megrendítő emberi tapasztalatot. Zárásként a szerző ezt a találkozást a regény egészének

kontextusában is pozicionálja. Az itt megmutatkozó csereakció Novalis spirális történetmesélési folyamatának részeként – a potenciális ismétlődések sorába illeszkedve – nyeri el teljes, végső értelmét.

Moklovsky Réka Virginia Woolf *Mrs. Dalloway* című regényét, annak címszereplőjét és a többi karakterhez fűződő viszonyát mutatja be tanulmányában, így adva komplex képet az ikonikus nőalakról. Nem csak a címszereplő, hanem minden megjelenő nőalak összetett személyiséggel bír, ami – ahogy a szerző rávilágít – az írónőnek a nők beskatulyázásával szembeni fellépésének is tekinthető. Akár e harc következményének is értelmezhetjük a tanulmányban felmerülő témákat, melyek körüljárásával párhuzamosan bomlik ki Mrs. Dalloway karizmatikus alakja. Megjelenik a női emancipáció, a női szerepek, és a nők lehetőségeinek szűkössége, valamint a nevelés és a testiség – a szexualitás, és esetenként elnyomott homoszexuális hajlamok – kérdésköre is. Érezteti a társadalmi, kulturális szerepek által az emberekre nehezítő, szinte kérlelhetetlen nyomást – az elvárásoknak való megfelelés állandó kényszerét és súlyát. Mrs. Dalloway lányában megjelenik a jövő szerencsésebb generációja is, melyen viszont úgy tűnik, közömbösség uralkodik.

A rovatot Deczki Sarolta tanulmánya zárja, melyben egyrészt a nevelődési, fejlődési regények hagyományát, annak női vonatkozásait tekintti át, másrészt e műfaj kortárs darabjait, a nevelődési regények jelenét

veszi górcső alá. Hasonló helyzet figyelhető meg itt is, mint ami a nevelésteóriák esetében volt látható – a Bildungsroman műfajába tartozó írások is többnyire férfiakra szólnak, és ezek modellje „női megfelelőikre” kevésbé volt alkalmazható. Ennek oka, hogy a nők fejlődéséről egészen más elképzelések uralkodtak. A szerző által bemutatott példákban ki világlik, hogy a női fejlődés megjelenítései kezdetől összefonódnak a testiséggel, a szexualitással. Sőt, a nevelődés egyfelől épp ennek megismerését jelentette és jelenti. A kortárs magyar irodalomból vett példákban keresztül mutatja fel a „mai női sorsokat”, és vonja le belőlük a nem túl rózsás végkövetkeztetést. A legtöbb bemutatott karakter sodródó nő, szerepekbe, kapcsolatokba bonyolódva, kitörésre képtelenül. A nevelődés és a kiteljesedés korlátozottsága mutatkozik itt meg (és persze a Bildung eszmény megvalósíthatatlansága) – mely több nyitva hagyott kérdést is felvet. A tanulmány a nem különösebben optimista lezárás ellenére, vagy talán éppen ezért, a meglévő, de elérhetetlennek bizonyuló nevelődésezsmény hajszolása helyett, másik út keresésére ösztökél.

A harmadik rovat a képzőművészet és a filmek világába kalauzol, ezekből meríti anyagát. Bódi Katalin *Nők a kanapén* címmel készült tanulmánya Madame Récamier és a róla elnevezett bútordarab köré szerveződő írás. Bemutatja, hogyan bitrolja el egy bútordarab a nő nevét, és redukálja annak jelentését egyszerűen a heverésre. Ennek körüljárása

során több, a nőről készült festmény is megidéződik, melyeken e bútordarabbal szerepel. Azonban egy laza gondolati ívvel ezen látszólag tovább is lép, a heveréshez, a rekamiéhez kapcsolódó további példákon keresztül vezetve tovább a szöveget. Végül a rekamié és a figyelő tekintetek fogságába esett fekvő vagy heverő Vénuszok sorával, valamint az épp általuk csapdába ejtett férfitelkintettel bezárul a kör. A korábban megjelenő, a heverő női alakot és ezen keresztül Madame Récamier nevét kisajátító gesztus megváltozik, és egy nyugvóponton való megpihenés helyett a másik fél csapdába ejtése, egymás kölcsönös kisajátítása válik állandóvá. Ezzel elbizonytalanítva a kisajátítás egyoldalúságát a nő és a bútor között is.

Pólik József tanulmányában két, Fábri Zoltán rendezésében készült film – a *Vihar* és a *Körhinta* – kapcsolatait mutatja be műfaji és formai szempontok segítségével, illetve a filmek közötti egyes párhuzamok és ellentétek ismertetésével. Külön hangsúlyozza a filmekben jelenlevő politikai helyzetet, annak változásait és az ezzel összefonódó emberi sorsokat. A *Körhinta* női főszereplője, Mari válik a tanulmány központi alakjává – azonban a történet többi hangsúlyos szereplőjét: az apát és a két kérészt is részletekbe menően körüljárja, ismertetve azok céljait, személyiségüket, politikai nézeteiket. A szerző bemutatja Mari fejlődésének lépcsőfokait, főképp Farkas „agresszió-jelenetein” keresztül. Érzékletesen elemzi Mari fejlődését, a nővé

érését reprezentáló beállításokat és kameramozgásokat. Ezzel párhuzamosan – és hasonló súllyal – van jelen az apa lázadástörténete, valamint annak bukása is – aki aztán nem is adja áldását az ifjú párra, csak bele-törődik vereségébe. A *Körhinta* lezárása éppen ezért nyitva marad, és a szerelmesek „győzelmével” sem ringat hamis álmokképekbe a későbbi életüket illetően – melyre a szerző a tanulmány végén ki is tér.

A rovatot záró tanulmányban Váró Kata Anna a brit társadalom egy szegmensébe, az angol középosztály életébe vezeti be az olvasót az *Abigail's Party* nőalakjai elemzésének segítségével, fellebbentve a fátylat a társadalmi réteg negatív aspektusairól. A játékfilm ugyanis csípős, alig burkolt kritikát fogalmaz meg a középosztállyal szemben. A szerző éles szemmel mutatja be a három női karaktert – különféle megnyilvánulásait elemelve vázolja fel az általuk megjelenített típusokat: a fogyasztó, a dolgozó és a hagyományokat őrző nő alakját. A három különböző alak eltérő viszonyulásokat és értékrendeket indikál, ellenben „közös vonás” a diszfunkcionális család, és a családon belüli frusztráció – akár erőszak – s boldognak egyik se mondható. Rajtuk kívül megemlíti még a negyedik típust is, Abigailt – rajta keresztül a következő generáció is szót kap, melyet a szubkultúrák terjedése, a fiatalok korai érése, a szabados erkölcsök jellemznek. A szerző így négy modellt, élethez való viszonyulást vonultat fel, egyik sem kifejezetten vonzó – a

játékfilm közegében viszont más lehetőség nincs adva.

A „Genius Loci” című rovat első írója, Szuromi Rita Buzáth Anna költőnő élettörténetét tárja az olvasó elé. Végig követi költészetének kibontakozását, sikereit, és azt a kapcsolathálót, melynek segítségével mindez lehetővé vált a költőnő számára. A szerző Buzáth Anna verseskötetének egyes darabjait is bemutatja, melyek segítenek elmélyíteni a költőnő lelkivilágáról kirajzolódó képet – lekövethetők elfojtott vágyai és boldogtalansága. Buzáth Anna életútján keresztül prezentálja a nők kulturális-társadalmi lehetőségeit, a kötöttségeket, a konzervatív nevelés korszerűtlensége miatti kiszolgáltatottságot. Buzáth Annán keresztül a 20. századi köznemesi nők, a köznemesi lét archetípusát vázolja fel.

Tóthné Pásztor Ágota a *Nők a balmazújvárosi egyesületi kultúrában* című írásában a helyi egyesületeket veszi számba, áttekintve azok életét a 19. századtól napjainkig – kitüntetett figyelemmel a női szerveződésekre. Egyértelműen kiemelkedik ezek közül az 1904-ben alakult Feministák Egyesülete, mely hatalmas tömegeket megmozgató szerveződés volt. Ezen felül számos további egyesület is bemutat, egyenként ismerteti a város életében betöltött szerepeiket, kulturális és karitatív tevékenységeiket. A politikai életben végbemenő szabályozások letűntével, a 20. század második felére ismét virágzásnak indult az egyesületi kultúra – bár a korábbi

szerepköreit már nem képes betölteni.

A kötet záró rovata a „De Exhibitionibus” három rövidebb lélegzetvételű írást vonultat fel. Itt található két, balmazújvárosi kiállításról beszámoló írás. Egyrészt a kötet témájához is kapcsolódó témában Moklovsky Réka az „Arcok, formák, idomok – Nők a 20. századi magyar képzőművészetben” című tárlatról írt kritikája olvasható, másrészt Cs. Tóth János a „25 év, 25 nap, 25 esemény!” című kiállítás kapcsán ragadtollat. A rovatot (és ezzel a kötetet) Sós Csaba Veres Péter születésének 122. évfordulójáról megemlékező ünnepi beszéde zárja.

Mint láthatjuk, a tanulmányok kifejezetten sokszínű képet festenek a kötet gerincét jelentő női reprezentáció témájáról. A sokféle szempont és megközelítés rávilágít arra is, milyen ingoványos, többértelmű témát választottak a kötet szerzői – minden kérdésfeltevéssel egyre rejtélyesebb, megfejthetlenebb kreatúraként tüntetve fel a „nőt”. A kötet talán nem ad egyértelmű válaszokat, azonban reflektál a női reprezentáció problematikusságára. Erre a kötet borítóján látható kép is utal, akár mondhatjuk, hogy keretbe foglalja az írásokat – demonstrálva a női reprezentáció „nehézségeit”.

Ladó Beáta
doktorandusz jelölt
Debreceni Egyetem